

Role of Contemporary Iran and Palestine Poetesses In the Persistence and Resistance Literature

Mohammad Arjestani¹, Ashraf Chegini^{2*}, Alireza Gojezadeh²

1. Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Varamin-Pishva Branch, Islamic Azad University, Varamin, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Varamin-Pishva Branch, Islamic Azad University, Varamin, Iran.

Citation: Arjestani, H., Chegini, A., & Gojezadeh, A. (2021). Role of contemporary Iran and Palestine poetesses in the persistence and resistance literature. *Journal of Woman and Culture*, 13(49), 79-94.

DOR: 20.1001.1.20088426.1400.13.49.6.6

ARTICLE INFO

Received: 11.06.2021

Accepted: 17.09.2021

Corresponding Author:

Ashraf Chegini

Email:

ashraf-chgini@gmail.com

Keywords:

Poetesses

Iran

Palestine

Persistence and resistance literature

Abstract

The aim of this study was to investigate the role of contemporary Iranian and Palestinian poetesses in the persistence and resistance literature. The research universe included all the works of contemporary Iranian and Palestinian poetesses. The research sample subsumed the persistence and resistance literature of poetesses. The research design was descriptive-analytical. The data was obtained through library method and taking notes on index cards and based on pieces of poems by poetesses of Iran and Palestine. The issue of resistance and persistence was investigated and analyzed with themes such as struggle, patriotism, resistance and persistence, hostility toward enemy, martyr and martyrdom, etc. Findings showed that: the poetesses, by being influenced by the society circumstances and the consequences of political, social, cultural, etc. themes in their poems, had been able to obtain new experiences and achievements. And the result was the influential presence of contemporary poetesses, alongside with men combatants in the stronghold of poem and poetry in the field of resistance and persistence. Some elements of resistance and persistence in the poetry of Iranian and Palestinian women showed that they were able to play a wide and important role in their society through literature and poetry, and through it, to address the important issues of their country. The poems of Iranian and Palestinian female poets were considered as emotional and roaring themes of resistance and stability. The poets of both countries have considered their homeland dear and have also expressed their religious manifestations in their love for their homeland.

Extended abstract

Introduction: Poetry plays an important and valuable role in the spiritual life of countries. Our dear country and the country of Palestine are not far from this important and the poets of the two countries have tried to recount the problems of the people to them in poetic words. Meanwhile, women in the contemporary era due to the social changes of the time, have found a better opportunity and success to show their intellectual and emotional consequences to social issues and have been influential as an important part of the body of community movement in shaping intellectual and literary flows. For this reason, the role of struggle and promotion of the element of justice and self-sacrifice and martyrdom of women poets and orators of the two great intertwined societies of Iran and Palestine should not be overlooked. Because with the beginning of the invading hostile enemy to our country, the women poets of this land, as the pioneer forces in the field of culture of resistance and persistence, have written revolutionary and strong poems in inciting Islam's warriors against the enemy and counteracting arrogant dirty plans. Just as Palestinian women poets, from the very beginning of the occupation of their country, along with men combatants, have fought a cultural struggle against occupying forces and have played an important and influential role in the continuation of the Palestinian resistance movement. The aim of this study was to investigate the role of contemporary Iranian and Palestinian poetesses in the persistence and resistance literature.

Method: The research universe included all the works of contemporary Iranian and Palestinian poetesses. The research sample subsumed the persistence and resistance literature of poetesses. The research design was descriptive-analytical. The data was obtained through library method and taking notes on index cards and based on pieces of poems by poetesses of Iran and Palestine. The issue of resistance and persistence was investigated and analyzed with themes such as struggle, patriotism, resistance and persistence, hostility toward enemy, martyr and martyrdom, etc.

Results: Findings showed that: the poetesses, by being influenced by the society circumstances and the consequences of political, social, cultural, etc. themes in their poems, had been able to obtain new experiences and achievements. And the result was the influential presence of contemporary poetesses, alongside with men combatants in the stronghold of poem and poetry in the field of resistance and persistence. Some elements of resistance and persistence in the poetry of Iranian and Palestinian women showed that they were able to play a wide and important role in their society through literature and poetry, and through it, to address the important issues of their country. The poems of Iranian and Palestinian female poets were considered as emotional and roaring themes of resistance and stability. The poets of both countries have considered their homeland dear and have also expressed their religious manifestations in their love for their homeland.

Conclusions: Contemporary poetry, under the influence of great social, political, cultural, economic changes and new ideas and thoughts, introduced new values and perspectives into poetry, including resistance and persistence, and contemporary poetry had retained it as an important indicator within itself. Defending national and cultural values, along with resisting and confronting the aggressor, is one of the duties that Islam had assigned on men and women, and women throughout history have always paid attention to this

issue side by side with men. Women poets, with their active and extensive presence in the political, social, educational, and cultural arenas, have been able to defend their high intellectual and ideological values and ideals with firm determination and steely will and play an important role in creating artistic and literary works together with men. Among the components of the literature of persistence and resistance in the poetry of Iranian and Palestinian poets, we can mention patriotism, the invitation to struggle, resistance and persistence, the image of a martyr, description of battle scenes and the enemy. The poetry of Iranian and Palestinian women includes all the events of the homeland that reconsider and recount all the sacrifices, struggles, displacements, and resistances, and through poetry, they address political, social, and cultural issues in literary language. Therefore, the role of Iranian and Palestinian women in the resistance and defense of national and cultural identity against the enemy, showed their effective and active presence in the continuation of the resistance and persistence movement. The Palestinian poet paid close attention to the impact of women's presence on the resistance fronts. With the weapon of the pen, they tried to contribute to recognizing the nature of the Zionist regime and defending the homeland.

Author Contributions: Dr. Ashraf Chegini: Investigated general framework, final review, and registration, submission, and checking editions and other responsibilities of the corresponding. Dr. Alireza Ghojzadeh: Supervising method adjustment and data analysis. Ph.D. Candidate Mohammad Arjestani: Idea designer, responsible for derivation categories and conducting research. All authors have investigated and validated the final edition of the paper. The present paper was extracted from the Ph.D. thesis of Mohammad Arjestani with the guidance of Dr. Ashraf Chegini and the advice of Dr. Alireza Ghojehzadeh.

Acknowledgments: The authors would like to thank all the participants in this study.

Conflict of Interest: The authors declared there is no conflicts of interests in this paper.

Funding: This paper did not receive any financial support.

نقش زنان شاعر معاصر ایران و فلسطین در ادبیات پایداری و مقاومت

محمد ارجستانی^۱، اشرف چگنی^{۲*}، علیرضا قوجه زاده^۲

۱. گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد ورامین - پیشوا، دانشگاه آزاد اسلامی، ورامین، ایران.
۲. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد ورامین - پیشوا، دانشگاه آزاد اسلامی، ورامین، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش زنان شاعر معاصر ایران و فلسطین در ادبیات پایداری و مقاومت بود. جامعه پژوهش شامل کلیه آثار زنان شاعر معاصر ایران و فلسطین می‌باشد. نمونه پژوهش ادبیات پایداری و مقاومت شاعران زن بود. طرح پژوهش توصیفی - تحلیلی بود. اطلاعات از طریق روش کتابخانه‌ای و فیش برداری و با تکیه بر قطعاتی از اشعار شاعران زن دو سرزمین ایران و فلسطین انجام گرفت. بررسی و تحلیل موضوع مقاومت و پایداری با مضامینی چون، مبارزه، وطن‌دوستی، مقاومت و پایداری، دشمن‌ستیزی، شهید و شهادت و... صورت گرفت. یافته‌ها نشان داد که: شاعران زن با تأثیرپذیری از محیط جامعه و پیامدهای مضمون‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... در سروده‌هایشان توانسته‌اند به تجارب و دستاوردهای تازه‌ای دست یابند و نتیجه آن حضور تأثیرگذار، زنان شاعر معاصر، دوشادوش مردان مبارز در سنجر شعر و شاعری در عرصه مقاومت و پایداری بوده‌است. برخی عناصر مقاومت و پایداری در شعر زنان ایران و فلسطین، نشان داد که آنان توانسته‌اند به وسیله‌ی ادبیات و شعر، نقش گسترده و مهمی را در جامعه‌ی خود ایفا کنند و توسط آن، به موضوعات مهم کشورشان بپردازند. اشعار شاعران زن ایران و فلسطین، از بن مایه‌های پر احساس و خروشان مقاومت و پایداری محسوب می‌شوند. شاعران هر دو کشور وطن خود را عزیز دانسته و مظاهر دینی را نیز در عشق به وطن متجلی کرده‌اند.

کلیدواژگان: زنان شاعر، ایران، فلسطین، ادبیات پایداری و مقاومت

مقدمه

ادبیات، آیینی تمام‌نمای جامعه است که واقعی‌ترین حوادث و اتفاق‌ها را می‌توان در این قاب به تماشا نشست. در تعریف ادبیات آمده‌است: «ادبیات بخشی از زبان است که در آدمی موجب انفعال می‌گردد؛ به عبارت دیگر، ادبیات سخن یا سخنانی است که به تعبیر قدمای ما سبب انقباض و انبساط خاطر می‌گردد و احساسات ادب‌آفرین را به دیگران منتقل می‌کند» (Farshidvard, 2003). مفهوم مقاومت، پایداری و دفاع، مفهومی فراگیر در

فرهنگ کشورهاست و چون این مفهوم، یک واکنش غیرارادی درمقابل تعرض قلمداد می‌شود به واقع ارزشی تعبیر می‌شود. پس، احساس دفاع و ایستادگی در مقابل حمله، فطری و گرفته شده از طبیعت انسان است و می‌توان گفت که: «ادب پایداری چهره‌ی انسانی عامی دارد که به هنگام ترسیم اشکال مختلف تضادهای زندگی انسان، در هیچ قالب ملی یا چارچوب اجتماعی خاصی نمی‌گنجد و این، یکی از جنبه‌های ایجابی مهم این گونه آثار است» (Shokri, 1987). در مفهوم کلی رزمی، مقاومت، به وصف دلاوری‌ها، مبارزات و از خودگذشتگی‌هایی می‌پردازد که مردم جامعه‌ای و یا قومی در برابر نیروهای متخاصم و اشغالگر از خود نشان می‌دهد.

از طرف دیگر، شعر و شاعری در حیات معنوی کشورها نقش مهم و باارزشی دارد. کشور عزیز ما و کشور فلسطین نیز از این مهم دور نبوده و شاعران دو کشور همواره سعی نموده‌اند تا مسائل و مشکلات مردم را با کلام منظوم برای آن‌ها بازگو نمایند. «در ادبیات پایداری معاصر که بیشتر به ادبیات جنگ مشهور است؛ راوی بیشتر در پی نمایش رنج و آلام مردم و بیان خشم و خشونت دشمن و تحریک و تشویق مردم به انگیزه دفاع و ایستادگی است» (Khodadadi & Samizadeh, 2020). در این میان، زنان در دوران معاصر به جهت دگرگونی‌های اجتماعی زمانه، فرصت و موفقیت مناسب‌تری برای نشان دادن پیامدهای فکری و احساسی خود در برابر مسائل اجتماعی پیدا کرده‌اند و به عنوان بخش مهمی از پیکره حرکت اجتماع در شکل‌دهی جریان‌های فکری و ادبی مؤثر بوده‌اند. به همین دلیل نباید از نقش مبارزه‌طلبی و ترویج عنصر عدالت‌خواهی و ایثار و شهادت زنان شاعر و سخنور دو جامعه‌ی بزرگ درهم‌تنیده ایران و فلسطین غافل بود. زیرا با آغاز تهاجم نیروهای دشمن متخاصم به کشورمان، زنان شاعر این سرزمین، به عنوان نیروهای پیشرو در عرصه فرهنگ مقاومت و پایداری با سرودن اشعاری انقلابی و کوبنده در تحریض رزمندگان اسلام علیه دشمن و بی‌اثر کردن نقشه‌های شوم استکبار پرداخته‌اند. چنان که بانوان شاعر فلسطینی نیز، از همان دوران ابتدایی اشغال کشورشان، همراه مردان رزمنده به مبارزه فرهنگی با نیروهای اشغال‌گر پرداخته و در استمرار نهضت مقاومت فلسطین، نقش مهم و اثرگذاری را ایفا کرده‌اند.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

طرح پژوهش حاضر از نوع تحلیلی-توصیفی است. جامعه پژوهش شامل کلیه آثار زنان شاعر معاصر ایران و فلسطین بود. نمونه پژوهش ادبیات پایداری و مقاومت شاعران زن بود.

روش اجرا

برای تحلیل هرچه دقیق‌تر، تلاش شد تا نقش، جایگاه و مؤلفه‌های پربسامد و مشترک در ادبیات مقاومت و پایداری اثرگذار و حساس برخی از زنان شاعر دو کشور ایران و فلسطین، مورد واکاوی قرار گیرد. برای رسیدن به هدف پژوهش، از روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری و با تکیه بر قطعاتی از اشعار شاعران زن دو سرزمین ایران و فلسطین انجام گرفت. از جمله کتاب‌هایی که به عنوان منبع اصلی از آن‌ها استفاده شد عبارتند از: کتاب صورخیال در شعر فارسی از محمدرضا شفیعی کدکنی، ادب مقاومت از غالی شکری (ترجمه محمدحسین روحانی)، حماسه‌های همیشه (دفاع مقدس در شعر شاعران) از پرویز بیگی حبیب‌آبادی و برخی آثار ادبیات عرب از جمله: دیوان فدوی طوقان، سلافه حجاوی و... بود.

یافته‌ها

پس از مطالعه و بررسی متون و کتاب‌های مرتبط با هدف پژوهش یافته‌های ذیل به دست آمد:

- باورهای دینی، آسمانی و شعر

پیوند بشر با دین و باورهای آسمانی به آغازین روزهای حیات تاریخی وی باز می‌گردد و یکی از عللی که سبب این پیوند، البته در شکل ابتدایی آن شده است؛ ناتوانی و ضعفی است که در سرشت آدمی نهاده شده

است (Safari, Amin & Mousavi, 2008). هر چند که هر دین و آیینی برای جلب توجه پیروان خود اندیشه و افکار خاصی را ارائه می‌دهد؛ ولی دین، در اصل آرامش‌خاطری است که انسان در طول زندگی به دست می‌آورد. از طرف دیگر، شعر لطیف‌ترین ابزار برای بیان اندیشه‌ها و مفاهیم بشری و از مشخصه‌های فرهنگی جوامع گذشته است که ویژگی‌اش دوام طولانی آن است که کمتر دست‌خوش ویرانی قرار می‌گیرد. شفیع‌ی کدکنی در باب شعر می‌گوید: «شعر گره خوردگی عاطفه و تخیل است که در زبانی آهنگین شکل گرفته است» (Shafiei Kadkani, 1991). در تعریف وی پنج عنصر اصلی عاطفه، تخیل، زبان، آهنگ و شکل دیده می‌شود که هر شعر به نوعی از هر کدام از این پنج عنصر برخوردار است و کلام برای شعر بودن به برخی، یا همه این عناصر نیازمند است. کلماتی که از سوی شاعر در شعر به کار گرفته می‌شود همواره از استعدادهای هنری او سرچشمه می‌گیرد و هر چقدر که شاعر در انتخاب واژه‌ها توجه بیشتری داشته باشد، به همان اندازه شعر او از زیبایی و لطافت بیشتری برخوردار است. در این میان شاعران مقاومت با اثرپذیری از شادی‌ها و غم‌های برآمده از اوضاع حاکم بر جامعه، به سرودن شعر مقاومت توجه کرده و بر مخاطب خود اثر گذاشته‌اند. «شعر مقاومت و پایداری حاصل تعامل مردم و شاعران است، به عبارت ساده‌تر، مردم و به خصوص قهرمانان جنگ در طرح موضوعات سهیم‌اند و اساساً، خود سازنده واقعیت‌اند. پس شعر پایداری، میراث مشترک شاعران و نیروهای مقاومت مردمی است» (Kakaei, 2001). در نتیجه، شاعران معاصر تحت تأثیر تحول‌های بزرگ اجتماعی، سیاسی، فرهنگی اقتصادی و اندیشه‌ها و تفکرات نوین، صرافت و چشم‌اندازهای جدیدی را وارد شعر کرده‌اند که مقاومت و پایداری از آن جمله است و شعر معاصر نیز، آن را به عنوان یک شاخص مهم در درون خود حفظ کرده است.

– تأثیر و نقش زنان در مقاومت و پایداری

دفاع از ارزش‌های ملی و فرهنگی به همراه ایستادگی و مقابله در برابر متجاوز، از وظایفی است که اسلام بر دوش مردان و زنان نهاده و زنان نیز در طول تاریخ، همواره شانه به شانه‌ی مردان به این مهم توجه نموده‌اند. از طرفی، رویکرد زنان به هنر و مسائل اجتماعی و ادبی به جهت این که آفرینش برای زنان تماماً متفاوت از آفرینش مردان است، جدای از رویکرد مردان به این مسائل است. از سوی دیگر، اگرچه ادبیات جنگ مربوط به میدان جنگ است و بیشتر نمودی مردانه دارد؛ ولی نقش زنان در آن، انکارناپذیر و آشکار است و باید اقرار نمود که زنان پیوسته در تمام عرصه‌های اجتماعی و سیاسی با مردان مشارکت داشته‌اند و همراه آنان به مقاومت و پایداری پرداخته‌اند. «در جنگ تحمیلی شاهد حضور مستقیم و غیرمستقیم آنان در صحنه بوده‌ایم؛ که در طی سال‌های جنگ و پس از آن نوشته شد شاهد نقش‌آفرینی زنان و مردان در کنار هم هستیم» (Ghaffari Jahed, 2007).

گذشته از نقش شایسته و مهمی که زنان در پرورش فرزندان دارند، بی تردید، از تأثیرگذارترین قشری که در مقاومت و پس از آن، ادبیات مقاومت و پایداری نقش دارند؛ زنان هستند و حضور آنان از صحنه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، ادبی گرفته تا اقتصادی و... قابل تأمل است. این حضور در میدان‌های مختلف اجتماعی و تحمل پیامدهای ناشی از حوادث آن است که نقش آن‌ها را پررنگ‌تر جلوه می‌دهد. «تحمل حادثه‌ها و مصیبت‌های ناشی از آن‌ها بی شباهت به حضور حضرت زینب(س) در واقعه‌ی عاشورا نیست؛ نقش و حضور اسوه‌های مذهبی در ادبیات و شعر غیر قابل انکار است. حضور و استفاده از فضایل اخلاقی و... حضرت زهرا(س) - اسوه صبر و رنج- و حضرت زینب کبری(س)، صفحات ادبیات ما را مزین کرده است» (Asgarnezhad, 2012).

در نتیجه، زنان شاعر با حضور فعال و گسترده خود در صحنه‌های سیاسی، اجتماعی، تربیتی و فرهنگی، با عزمی راسخ و اراده‌ای پولادین توانسته‌اند به دفاع از ارزش‌ها و آرمان‌های والای فکری و اعتقادی خویش بپردازند و همراه مردان در خلق آثار هنری و ادبی نقش شایانی ایفا کنند. شعر زنان ایرانی و فلسطینی شامل تمام رویدادهای وطن می‌شود که همه‌ی ایثارگری‌ها، مبارزه‌ها، آوارگی‌ها و مقاومت‌ها را بازنگری و بازگو می‌کند و آنان از طریق شعر، به زبانی ادبی به مسائل سیاسی، اجتماعی و فرهنگی می‌پردازند. لذا، نقش زن ایرانی و فلسطینی در مقاومت و دفاع از هویت ملی و فرهنگی در مقابل دشمن، نشان از حضور مؤثر و فعال آنان در استمرار حرکت مقاومت و پایداری دارد.

شاعر فلسطینی منیره مصباح، به زیبایی به مواردی مانند: تأثیر حضور زنان در جبهه‌های مقاومت، تربیت فرزندان شهیدان، و ترغیب آنان برای دفاع از کشور توجه کرده است و مبارزه زنان و تشجیع فرزندان برای حضور در جهاد علیه دشمن را این گونه می‌آورد:

«حِجْرًا/حِجْرًا يَرْتَقُونَ الزَّمَانَ وَحِزْنَ الْأَرْضِ/تَجْمَعُهُمْ فِي الْمُقْلَتَيْنِ/أُمّهَاتِ الْمُقْلَتَيْنِ/يَهْتَفِنَ لِلطَّيْرِ... يَهْتَفِنَ لِلْقَلْبِ/يَهْتَفِنَ لِأَهَارِ الشَّهَادَةِ/يَخْرُجْنَ النَّهَارَ/فَالذِي سَقَطَ الْيَوْمَ/أُولَهُمْ/وَالذِي سَقَطَ الْيَوْمَ/أَصْغَرُهُمْ... نِسَاء... نِسَاء/لَمْ يَقْلُن: هَزَى بِالْجَذَعِ/هَزَزْنَ الْأَرْضَ حَتَّى اشْتَبَكَ الْحِجْرُ بِالْدَمِّ» (Mesbah, 1982). «سنگ، سنگ، آن‌ها بر سختی‌ها و مشکلات فرود می‌آیند تا به برتری‌ها برسند. می‌ترسم بر زمین بیافتند از ظلم، غم و اندوه و دشمنی که از او واهمه‌ای ندارد. در هر لحظه چشم‌ها بسته می‌شود هرچند که با اشک و درخواست به همراه پرواز برای صلح و دوستی و ندای قلبی که به سمت شهادت می‌خواندت همراه است. این شکوفه‌ها به هنگام صبح به سوی شرق خارج می‌شوند و فرقی نمی‌کند که آنها کوچک باشند یا بزرگ، آنها شهیدانی هستند که امروز یکی پس از دیگری شهید و بر زمین افتادند. تفاوتی نمی‌کند که کوچک باشند یا بزرگ، امروز بزرگان آنها شهید می‌شوند و فردا افراد کوچک آن‌ها. و زنان، زنان، هیچ‌گاه احساس ترس نمی‌کنند؛ آنها دنیا را تکان می‌دهند و ندای شهادت دارند و این سنگ‌ها هستند که با خون شهدا درآمیخته و زمین را پوشانده است».

فدوی طوقان، از جمله شاعران زن فلسطینی نیز، که همواره غم و اندوه ناشی از دست دادن هم وطنان و وطن در اشعارش نمایان است؛ بارها توازن بین خاک وطن و مادر را در اشعارش آورده و از سرزمین خود می‌خواهد که برای شهدای وطن آغوش را باز کند.

«إفْتَحِي صَدْرِي كَمَا يَفْتَحِي صَدْرُ الْأُمَمِ/وَأَحْضِنِيهَا فَالْقَرَابِينَ غَوَالِي/الْقَرَابِينَ غَوَالِي» (Toqan, 2000). «آغوش را بگشای سرزمین نیاکان، آغوش مادری‌ات را، و در آغوش بگیر، که این قربانی‌ها سخت‌گران به‌ها هستند».

سلافه حجای از شاعران معاصر مقاومت فلسطین، که بخش عمده‌ای از قصاید خود را به قضیه فلسطین اختصاص داده است؛ با سلاح قلم تلاش می‌کند تا سهمی در شناساندن ماهیت رژیم صهیونیستی و دفاع از وطن داشته باشد. وی در ابیاتی، اشاره به بانویی مبارز می‌کند که به عشق وطن در تعقیب دشمن صهیونیستی است: «يَذْكُرُونِي غُرُوبَ الشَّمْسِ بِالْعَقَبِ الْخَدِيدِيَّةِ/تَدُقُّ الْبَابَ بَعْدَ الْبَابِ/تَبْحَثُ عَنِ فِدَائِيهِ/هُنَا مَرَّتْ... هُنَا عَبْرَتْ... وراءَ قُلُوبِ دُورِيهِ/فِلِسْطِينِيهِ... غَرِيبِهِ سَمْرَاء... ثُورِي/حَذُوهَا أَيُّهَا الْغُرَبَاءُ لِلزَّنَانَةِ الرُّطْبَةِ/جِدَارِ السَّجْنِ يَعْرِفُهَا... رِجَالِ الْبَابِ يَالْفَهْمَا ضَلَامِ السَّجْنِ وَالشَّبَاكِ وَالْحِجَارِ فِي الْغُرْفَةِ» (Hadjaoui, 1988). شاعر توصیف می‌کند که «چگونه این مسیر شهادت و فدا شدن وجود دارد که همان قیام روزانه بر علیه ظلم است. جریانی که فدائیان را جستجو می‌کند؛ کسی که از سه محافظ عبور می‌کند. و چگونه از دشمنانی که آنها را زندانی کرده‌اند نجات پیدا می‌کنند. زندان با آنها آشناست، حتی درب زندان آن‌ها را می‌شناسد، تاریکی زندان آن‌ها را می‌شناسد، پنجره‌ها، سنگ‌ها و همه‌ی چیزهایی که در آنجا وجود دارد آن‌ها را می‌شناسند».

صدیقه وسمقی شاعر، نویسنده، مترجم و اسلام‌پژوه معاصر، تلاش بانویی را به تصویر می‌کشد که مقاوم و استوار به دنبال کسب درآمد برای نیاز خانواده است؛ در حالی که جنگ آغاز شده است.

«زَن مَاهِي فَرُوش كَمَا تَمَام هَسْتِي أَش رَا دَر كِير/سوزانده بود/اول بازار حمیدیه نشست بود/و اهواز از هجوم موشک دشمن/پر از خون و فریاد بود» (Vasmaghi, 1989).

– مؤلفه‌های ادبیات پایداری و مقاومت در شعر آنان

– وطن دوستی:

ادبیات متعهد، ملتزم و دارای رسالت شعری است، که محتوای آن، اعتقادات، ارزش‌های انسانی و سرشار از وطن‌دوستی است. این نوع از ادبیات به دفاع از حق و حقوق و مبارزه با باطل و استبداد و استعمار می‌پردازد. (Mahbubi Shamili, 2021). وطن از جمله مباحث برجسته‌ی شعر مقاومت و پایداری است که بیشتر شاعران به نوعی به آن پرداخته‌اند. عشق به میهن امری فطری، همگانی و گسترده‌ترین مضمون شعری است که همیشه به

عنوان هستی یک انسان در مقاومت و نبرد مقابل دشمنان و متجاوزان مهم بوده است و از عوامل تشویق و تحریک برای قیام مقابل متجاوزان نیز محسوب می‌شود. به همین مناسبت، این واژه در شعر شاعران پایداری و مقاومت بسیار تکرار داشته و دلتنگی برای وطن، دعوت به جهاد و مبارزه در راه وطن، پایداری در مقابل دشمن و فتنه‌های او، سربلندی وطن و... از زمینه‌های اندیشه در شعر پایداری و مقاومت است. شاعر فلسطینی، فدوی طوقان، از مشهورترین چهره‌های ادبیات پایداری به زبان عربی، در قرن بیستم میلادی است؛ وی در قصیده‌ای به مبارزه برای وطن و آزادی وطن اشاره و می‌آورد که، در همه حال در حال مبارزه برای آزادی وطن است:

«سَأْطَلُّ أَحْفِرَ اسْمِهَا وَ أَنَا أَنَاظِلُّ / فِي الْأَرْضِ فِي الْجَدْرَانِ فِي الْأَبْوَابِ فِي شَرْفِ الْمَنَازِلِ / فِي هَيْكَلِ الْعِذْرَاءِ فِي الْمِحْرَابِ فِي طَرِيقِ الْمَزَارِعِ / فِي كُلِّ مَرْتَفَعٍ وَ مُتَحَدِرٍ وَ مُنْعَطِفٍ وَ شَارِعٍ / فِي سَجْنِ فِي زَنَازِنِ التَّعْذِيبِ فِي عُودِ الْمَشَانِقِ / رَغَمَ السَّلَاسِلِ رَغَمَ نَسْفِ الدُّوْرِ رَغَمَ لُظَى الْخَرَائِقِ» (Toqan, 1993). «همچنان نام او (آزادی) را می‌نویسم. در حالی که مبارزه می‌کنم/ در زمین، بر روی دیوارها، بر روی درب‌ها، در بالکن منزل‌ها، در محراب، در راه مزرعه‌ها/ در هر ارتفاع و شیبی و پیچ و خمی و خیابانی/ در زندان، در سلول شکنجه، در چوبه‌ی دار سوخته شده». صباح القلازین، وطن را مکانی می‌داند که می‌توان دوستان و عزیزان را دورهم آورد و این تعریفی است از وطن از سوی او با چاشنی امنیت، که شاعر به خوبی توانسته است در شعر خود به این مهم اشاره و توجه کند. القلازین، اشغال فلسطین به دست اشغالگران صهیونیستی را این‌گونه بیان می‌کند: «مَنْ يَسْمَعُنَا، مِنْ سَيِّفَتِشْ / قُلْ لِي مَعْنَا؟ / نَحْنُ اثْنَانِ... / نَبِيْحَتِ عَنْ وَطَنِ يَجْمَعُنَا!» (Alqalazin, 1988). «چه کسی صدای ما را می‌شنود و دنبال می‌کند؟ به ما بگوید؟ ما دو نفر هستیم... ما به دنبال وطنی هستیم که ما را متحد کند!».

سُلاَفَه حَجَاوِي در قصیده‌ای، وطن را چون معشوقی می‌داند که زیبایی‌های آن در مقابل چشم عاشق از بین رفته و تباه شده است؛ او وطن را معشوقی می‌داند که آن را گم کرده است. حجاوی، هویت فرهنگی و اجتماعی عاشق را متجلی از معشوق (وطن) می‌داند. و این مهم از سوی دیگر شاعران مقاومت و پایداری نیز، بارها صورت پذیرفته است:

«حَبِيبِي ضَاعَ / حَبِيبِي ضَاعَ، كَحَلِّ الْعَيْنِ فِي جَفْنِيهِ بَيْسَانَ / وَ حَيْفَا، فَلَقَهُ الرُّمَانَ، فِي خَدِيهِ شَطَانَ / لَهُ شِعْرٌ كَبُوجِ الْبَحْرِ، عَكَافِيهِ أَطْيَابٍ / وَ يَافَا فَوْقَ مَيْسَمِهِ مَوَاوِيلٍ وَ أَكْوَابٍ...» (Hadjaoui, 1988). «محبوبم گم شد/ محبوبم گم شد/ بیسان، چون سرمه چشمی روی پلک‌های اوست/ و حیف‌ا به نیمه‌ی انار ساحل‌گونه‌اش می‌ماند/ موهایش، همانند موج دریای عکا، خوش بوست/ و یافا دهانش پر از ترانه‌های محلی و پیمانانه است/ محبوبم گم شد...» عشق به وطن، موضوعی است مطلوب، و موطن هر فردی برایش مهم و عزیز است، که اگر کسی بخواهد به آن تعدی کند، یا آن را به دشمن واگذار نماید باعث اندوه و برخورد خواهد شد. سیمین دخت وحیدی، که روش نجیبانه و مؤمنانه‌ی او در عرصه‌ی شعر، همه را به یاد آسمان ادب (پروین) می‌اندازد؛ اشعاری برای میهن سروده است که حکایت از عشق بی‌حدش به وطن دارد. او، نمی‌تواند چشم طمع کسی را نسبت به خاک میهن ببذیرد.

«به خاک میهن ما چشمی، مباد آن که طمع ورزد
که بر هلاک طمع ورزان، جهاد سرخ مکرر هست
مخواه از من و چشم من، به غیر شیوه بیداری
که هر کجای وطن ما را، حریم قدسی سنگر هست
هنوز باغ وطن خرم، به یمن دیده بارانی ست
هنوز فصل بهاران را، غریب نعره‌ی تند هست...»
(Vahidi, 1998)

«سرور اعظم باکوچی» معروف به سپیده کاشانی، برای خرمشهر شعری سروده و آن شهر را تشبیه به مادری می‌کند که در چشم انتظار بازگشت فرزندان است.

«لختی دگر کن صبر، ای مادر دعا کن!
آیند فرزندان تو، آغوش وا کن
بر ره گلاب خ لون می افشانند و آیند
تا عقده ی دل، روی دامانت گشایند»
(Kashani, 2010)

در مجموع، حب وطن و مبارزه به عنوان بارزترین وجه ادبیات مقاومت و پایداری در شعر زنان ایران و فلسطین قابل ملاحظه است؛ زیرا، آنان تمام نام و نشانشان را از سرزمین خود می گیرند و از اندیشه و نگاه آنان پیداست که هر دو اعتقاد به پایداری و مبارزه در برابر متجاوزان، مزدوران و اشغالگران تا پای جان دارند.

- دعوت به مبارزه:

ترغیب به مبارزه و مقاومت، از شاخص های اصلی در شعر مقاومت و پایداری است. وقتی که دسته ای از مردم مصالح خود را در دور بودن از صحنه های پرشور و هیجان انگیز جنگ می بینند؛ این وظیفه شاعر مقاومت است که آن ها را با تکانی محکم و طعن آمیز از خواب بیدار کند. شاعر فلسطینی شهلا الکیالی معتقد است آزادی کشورش با دریغ و اشک تحقق نمی یابد. لذا، نباید برای فلسطین فقط اشک ریخت، زیرا با این روش یک وجب از خاک میهن نیز آزاد نخواهد شد. وی می گوید؛ مقاومت و مبارزه با اشغالگران صهیونیستی را باید ادامه داد و بر موضع خود این گونه اصرار می کند:

«يَتَمَرِدُ ذَاكَ الْخَافِقِ فِي احشَائِي / يعلَنُ ثُورَه / تَسْمِعُه الاذن يردد / لَنْ اَبْقِي رَهْن القيد / لن ابقى نقيا... / لن ابقى اعمى» (Alkayyali, 1988). «قلبم در سینه ام سرکشی می کند، مدام انقلاب می کند. ولی، گوش هایم صدای او را می شنوند و تکرار می کنند که آیا من در این قید و بند باقی بمانم؛ یا نه، که اگر بمانم پاک باقی نخواهم ماند و این قلب هیچ وقت نمی تواند پاک باقی بماند و این ها را نبیند. لذا، نافرمانی می کند».

عاطف جانم از شاعران فلسطینی، آزادی را در گرو مبارزه ی مسلحانه و انتقام دانسته و می گوید؛ تا این راه ادامه پیدا نکند، نسلی مبارز و انتقام جو پدیدار نخواهد شد. وی با دعوت مردم به مبارزه برای آزادی کشورش می گوید: «من ضَمير الشَّعب قد جأى الجواب / حينما هلت زغاييد الحراب / فاطاحت بالخفافيش، باعناق الحراب / ليسح الودق غيائنا فى زهر / فى حنايا القلب اطفال عذاب / يكبرون و بايد بهم مفااتيح الجهات الاربعه / و يغنون بعنف / هذا بعض البدايات، و حتم استخر الزوبعه» (Ganem, 1983). «این جواب از باطن ملت پاسخ داده می شود (این صدای ملت است). هنگامی که صدای مبارزان بلند می شود و دشمن حيله گر در جنگ فرار می کند باران کمک ها به انقلاب جاری می شود. این جنگ، کودکانی دارد که در سختی اند، تا زمانی که بزرگ شوند و همه ی جهات چهار گانه به دست آن ها آزاد شود. ولی اغنای این کودکان آن است که بر ضد اشغالگری بجنگند. آنها در آغاز انقلاب خود هستند».

نویسنده و شاعر معاصر مقاومت فلسطینی زینب حبش، کوشیده تا در شعر مقاومت، صدای مردم در مناطق اشغال شده باشد؛ همگام با دیگر شاعران، مبارزه و شهادت در راه کشور را از جمله وظایف خود می داند و به حضور در جنگ تا شهادت تأکید می کند:

«يا حَبِيبِي / رَغَم ان الحُب قاتِل / رَغَم ان الدرب مَلْعُوم / وان العُمُر زائل / سَنناضِل / سَنناضِل / و سنسقى المَوت / تَرياقا / لينضم إلينا / فيصير المَوت / حَتَّى المَوت / جَندياً مَقاتِل» (Habash, 1996). «ای عزیز من، با وجود این که عشق به سرزمین کشنده است و راه مین گذاری شده و عمر به سرعت سپری می شود؛ ما می جنگیم، می جنگیم، می جنگیم و به مرگ پادزهری می نوشانیم تا به ما ببیوندند و مرگ، حتی مرگ، خود به سربازی مبارز تبدیل شود».

طاهره صفارزاده، شاعر، نویسنده، محقق و مترجم قرآن، در زمینه های جنگ، دفاع مقدس، جبهه، شهادت، مبارزه و مقاومت در برابر ظلم و ستم، اشعار بسیاری از خود به یادگار گذاشته است. از جمله این اشعار، شعرهایی است که وی درباره ی جبهه، جنگ و پشت جبهه سروده؛ او از سختی ها و جدایی هایی که رزمندگان در جبهه متحمل می شدند و همچنین از دعاها و امیدهایی که بدرقه راهشان بود می گوید: «سال گذشت / سال جنگ و

جدایی بود/ در جبهه/ عشق و سوز گذر می کرد/ در پشت جبهه/ دعا/ امید/ در دور دست جبهه/ تفرقه و نومی/ موج کی بود توطنه می آمد/ و سال را به سرخی خون می برد...» (Saffarzadeh, 2007).
سپیده کاشانی در سروده‌ای با عنوان، رمز یا زهر(س)، که عجین با شور و نشاط دینی است؛ رزمندگان را به مبارزه و جهاد دعوت می کند.

در سینه ی دشمن به جز آهی نمانده‌ست	«تا سرزمین کربلا راهی نمانده‌ست
با جمله تان میرنجف، همراه و یار است	شورآفرینان، کربلا در انتظار است
منزل به منزل، کو به کو، تا فتح آخر»	مهدی می آید با شما، سنگر به سنگر

(Kashani, 2010)

وی، در ترغیب دلور مردان به جهاد با دشمن و همدلی و گذشت از جان و مال خویش چنین می آورد:

باید که از دستان خود، زنجیر سازیم	«راهی طویل و پر خطر در پیش داریم
سرباز روح... شویم و سر بیازیم»	باید که دشمن سوز در ره گذاریم

(Kashani, 2010)

- مقاومت و پایداری:

اهمیت ادبیات مقاومت در این نکته نهفته است که این ادبیات ظرفیت انتقال و ماندگاری ارزش‌های مهم به وجود آمده در فرایند نبرد با ظالم را در بر دارد (Kamvar Bakhshayesh, Dadbeh & Parvin Gonabadi, 2021). مبارزه طلبی و ایستادگی در مقابل ظالم و اشغالگر متجاوز از ضروریات دوام و حفظ مبارزه برای تحقق استقلال و آزادی است. مبارزه طلبی، بیان می‌دارد که مردم آن کشور، برای هویت و منزلت کشور خود تا پای جان ایستاده و هراسی از دشمن ندارند. شاعر فلسطینی عاطف جانم، ضمن تأکید بر حضور در وطن، با تعبیر و ترکیبی زیبا، حماسی و اثرگذار به مبارزه طلبی و مقاومت اشاره می‌کند و می‌گوید: از یهود نمی‌ترسیم و اقدامات آنان کوچک و بی‌ثمر است و خدا بزرگ است:

«غُورَى هُنَاكَ وَفِي الْبَعِيدِ / يَا دَعُوهُ وَحَشِيهِ لِلغُورِ / فِي بَطْنِ الْجَلِيدِ / قَتَلَتْ أَسَاها صرْخُهُ قُدْسِيه: / اللهُ وَأكْبَر... لا نَخَافُ مِنَ الْيَهُودِ / اللهُ وَأكْبَر... لا نَخَافُ مِنَ الْيَهُودِ / وَبِهَا أَنْبَجَسَتْ مِنَ الْقَمَاقِمِ وَاللُّهُودِ / مِنَ الْجُحُودِ... / اللهُ وَأكْبَر... لا نَخَافُ مِنَ الْيَهُودِ / يَا قَوْمَهُ الْاطْفَالِ وَالاطْفَالِ وَوَالاحْجَارِ / يَا أَشْجَارِ / يَا أَنهَارِ / يَا مَارِمٍ مِنْ عَظْمِ الْجُدُودِ / اللهُ وَأكْبَر... / هَذَا يَدَانَا... فَاقْبَلِيهَا / طَهْرِينَا مِنْ قَدَى الْاِغْوَارِ / ضَمِينَا قَلِيلًا... / وَادْفَعِينَا فِي مَعَارِيجِ الصَّعُودِ» (Ganem, 1993). «ای دشمنان وحشی که در دل سنگ‌سخت ورود کرده‌اید دور شوید، بسیار دور شوید. این فریاد مقدس (الله اکبر) زشتی‌ها و پستی‌های آنها را از بین می‌برد و این فریاد به آنها می‌گوید که از یهود نترسید و همین فریاد دشمنان معاند و منکر را دور می‌کند. الله اکبر، نترسید از یهود. ای کودکان، ای سنگ‌ها، ای درختان، ای رودها، این بستر ماست که از اجداد بزرگ ما نگهبانی میکند. این دستان ماست آنها را ببوس و بو کن. دست ما را از خارها پاک کن و ای رودها این دستها را از آلودگی‌ها پاک کنید و یا اینکه ما را در آغوش بگیرید و همچون کودک‌نما را به اوج برسانید».

الکیالی، مقاومت مردم فلسطین را هویت همه انسان‌ها معرفی می‌کند و در نظر او این افتخار بزرگی است که فلسطین پیدا کرده است:

«ان سقطنا لم نمت / نحن ما زلنا نقاوم / نحن اصبحنا هويه / لملايين البشر» (Alkayyali, 1988). «ما اگر شهید بشویم، نمرده‌ایم. ما پیوسته مقاوم هستیم تا اینکه هویتی برای بشر واقع شویم (نمونه‌ای از قهرمان برای انقلابیون باشیم)».

زینب حبش هم بر قیام و مقاومت تأکید می‌کند و آن را شرط لازم برای بدست آوردن و تحقق آزادی می‌داند:
«نَمُوتُ لِنُوقِدَ الثُّورَه / نَمُوتُ / لِتَشْمَخَ الثُّورَه / وَنَحْيَا فِي تُرَابِ الْاَرْضِ / أَزْهَارًا / وَأَنْهَارًا / وَنَعْبَقُ فِي سَمَاءِ الْكُونِ / حَرِّيَه / وَمَلَأَ حَنَاجِرِ الْاَطْفَالِ / اُغْنِيَه» (Habash, 1996). «ما کشته می‌شویم تا این انقلاب سرپا بماند، ما می‌میریم،

برای غرور و سربلندی این انقلاب. ما در روی زمین زندگی می‌کنیم؛ کنار گل‌ها و رودخانه‌ها، و زیر آسمان این جهان فریاد می‌زنیم آزادی، و این سرودی است در سینه و حنجره‌ی فرزندان ما». صفارزاده نیز به زیبایی در اشعاری، از مقاومت و هوشیاری ملت می‌گوید: «سلمان در انتهای هجرت خود باز می‌گردد/ پیام او/ پیام امام/ رگ‌های خفته/ این سامان را بیدار می‌کنند/ و رهیاران برمی‌خیزند/ از قبر این جوان/ او زنده است/ راهش ادامه دارد/ و من که با جهالت می‌جنگم/ جنگ و شهادتم/ ادامه دارد» (Saffarzadeh, 2007). از شاخصه‌های اصلی در بحث بیداری ملت‌ها و مقاومت آن‌ها در برابر دشمن، موضوع وحدت و انسجام ملی است (Nemati, 2020). صدیقه و سمدی که اشعارش سرشار از روح حماسی و دینی است؛ و در مناطق عملیاتی نیز حضور داشته است در سروده‌ای با دعوت مردم به بیداری و وحدت؛ گذر از دورویی و رسیدن به صدق و راستی را اساس کار خود قرار می‌دهد.

«باید به خاطر یک مظلوم/ یا یک گرسنه حتی/ برآشفت/ باید فاصله‌ها را پر کرد/ من این فاصله‌ها را پر توانم کرد؟... باید هنوز قلب‌ها بتپد/ باید هنوز شور در سرها باشد/ عشق یعنی شور/ یعنی همیشه بیداری/ یعنی به جستجوی حقیقت/ همیشه رفتن/ رفتن/ رفتن/ باید ز هفت‌خان دورویی گذشت...» (Vasmaghi, 1989).

- سیمای شهید:

شهید و شهادت از مباحث اصلی شعر مقاومت و پایداری است که در فرهنگ اسلامی، واژه شهید جایگاه با عظمتی دارد. این فرهنگ سرنوشت‌ساز در جوامع اسلامی لرزه بر اندام دشمنان انداخته و شاعران همواره در شعر مقاومت و پایداری، به استناد این آیه، «وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتٌ بَلْ أحياءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ» (Holy Quran). «و کسانی را که در راه خدا کشته می‌شوند مرده نخوانید؛ بلکه زنده‌اند شما نمی‌دانید»، به جاودانگی شهید و ارزش‌های او تأکید می‌کنند.

زینب حبش در ابیاتی، از شهیدایی می‌گوید که بعد از مرگ نیز جاوید هستند و نزد پروردگارشان روزی می‌خورند: «لَا تَقُولُوا مَاتَ يَا أُمِّي/ فَاتَى لَمْ أُمْتُ/ قَتَلُونِي/ قَتَلُونِي/ قَتَلُونِي/ سَلِّحُوا جِلْدِي عَنِ عَظْمِي/ وَلَكِنْ لَمْ أُمْتُ». (Habash, 1996). «ای مادر، نگو که فرزندم مرد؛ من نمرده‌ام، مرا کشتند، مرا کشتند، مرا کشتند. پوستم را از استخوانم جدا کردند. اما من نمرده‌ام. (ما کشته می‌شویم تا آتش انقلاب شعله‌ور باشد. همانطور که شعله نیاز به هیزم دارد؛ انقلاب ما نیز احتیاج به شهادت دارد. و ما هستیم)».

و در جایی دیگر، به مرتبه رفیع شهدا و بهشت برین اشاره می‌کند:

«فِي الْجَنَّةِ أَنْتَ/ فِي أَحْلِ زَهْرَاتِ بِلَادِي/ فِي ضَحْكَه عَصْفُورِ شَادِي/ فِي لَوْنِ الْأَرْضِ/ فِي كُلِّ النَّسَمَاتِ الْحَلُوهِ/ فِي رَفَّةِ أَهْدَابِ الْغَنِيهَةِ/ فِي نَعْسِ اللَّيْلِ/ فِي رُوعَةِ آذَانِ الْفَجْرِ/ وَ عَبِيرِ الْفَلِّ» (Habash, 1993). «تو در بهشت هستی؛ در لابه لای لطافت شکوفه‌های سرزمینم، در خنده‌ی گنجشک‌های نغمه‌سرا، در رنگ زمین، در نسیم روحبخش، در سبزی مژگان زیبایت، در خواب‌آلودگی شب، در زیبایی سپیده‌دم و بوی یاسمین».

شاعر معاصر نیره‌سادات هاشمی، اشعار فراوانی در رثای شهیدان دارد و هر کدام به نوعی بیان گر مقام ارزشمند آن‌هاست؛ مانند این شعر «شهید».

«تا چشم تو به حادثه خندید ای شهید	هفتاد پشت فاجعه لرزید ای شهید
بر پیکر قیامت خون بود شعله ور	معراج سرخ با تو تراوید ای شهید
پیشانی‌ات به مهر صداقت چه آشناست	هر سجده تجسم توحیدی ای شهید
گویی که مانده زمین در حضور تو	آتش بزن بر این همه تردید ای شهید»

(Beigi Habib Abadi, 2003)

سیمین دخت وحیدی نیز، از رفتن شهدا و جا ماندن خویش، اظهار ناراحتی می‌کند و در ابیاتی می‌آورد:

«شرمساریم شهیدان که چنین پژمردیم
سبزه و پر بار شما، ما همه بی بار و بریم
همه رفتید و در این کوچه مرا گم کردید
زنده ماندید شما، ما همه اینجا مردیم
بال و پر بار شما، ما همه بی بال و بریم
چه تباخیست که با ساقی و با خم کردید؟!
(Beigi Habib Abadi, 2003)

وحیدی در توصیف قهرمانی‌ها، مبارزه‌ها، برادری‌ها، و بی‌صبری‌های شهدا در رسیدن به معشوق از سوی آنان، این گونه می‌سراید:

«چه غریبانه از این خاک گذر می‌کردند
همه آینه‌ترین آینه فصل بهار
شانه بر شانه همه مثل برادر بودند
همه سردار و علمدار و تکاور بودند
قهرمانانه خطر بعد خطر می‌کردند
همه عاشق همه دلداه و بی صبر و قرار»
(Beigi Habib Abadi, 2003)

شاعر معاصر فاطمه راکعی که در اشعارش یاد و خاطره شهیدان ماندگار شده است؛ از صفات بسیار زیبایی چون: لاله، کبوتر، مرغ خوش‌آواز و... به عنوان نمادهایی برای توصیف آنان استفاده می‌کند. مانند:

«کبوترها، کبوترها، به دلجویی از آن بالا
خوشا پروازتان با هم، بلند آوازتان با هم
نگاهی زیر پا گاهی اسیران قفس‌ها را
به یاد آرید ما را هم در آن پرواز کردن‌ها»
(Rakei, 2007)

طاهره صفارزاده، جایگاه شهدا را در مقامی بسیار والا می‌داند و به ارزش شهادت در مکتب انسان‌ساز اسلام تأکید می‌کند. او در شعرش شهیدان را بناکننده بهشت می‌خواند:

«نهر غسل کجاست / نهر شیر / نهر زلال آب / اینان با نهر جاری رگ‌ها / با خاک استخوان / در کاسه‌های چشم / بهشت را / آن‌گونه ساختند / که از گذشت زمانه زیان خواهد دید / و این زمان / و این سیاه‌نامه / مثل / همیشه / طوق گردن تاریخ است» (Saffarzadeh, 2007).

سپیده کاشانی در بیشتر آثار خود به عظمت شهدا، بزرگی و تکریم آن‌ها می‌پردازد و می‌گوید:

«رفتند تا معراج، تا اوج حقیقت
دست تولتی بر حریم «لا» فکندند
با خون سرخ خود وضو کردند آن‌ها
روز بلند تشنگی انکار کردند
پارو زنان پاک دریای شریعت
بر درگهش عهد مودت تازه کردند
در بحر ایمان شستشو کردند آن‌ها
تا خصم بدفرجام را بر دار کردند»
(Kashani, 2010)

- توصیف صحنه‌های نبرد و دشمن:

شاعران همواره در تلاش هستند تا با شرح مردانگی‌ها، دلوری‌ها و تحسین مدافعان و توصیف صحنه‌های حماسی، مخاطب خود را در صحنه جنگ به خلق حماسه‌ای جاوید دعوت کرده و از این طریق در کنار تشویق رزمندگان، پایداری آفرینش‌های ادبی خود را نیز حفظ نمایند. به عنوان نمونه، زینب حبش صحنه‌های مقاومت در زندان‌های اشغالگران و شکنجه‌های وحشیانه‌ی آنان را این‌گونه به زیبایی در اشعار خود می‌آورد:

«آه من قید الحديد / آه من حقدی الشدید / علقونی من ذراعی / خلعوا عنی ثیابی / جعلو منی ارجوحه لعب / مزقوا بالسوط اعصابی / و قلبی / مزقوا... / آه ما اقسی عذابی / خلعوا منی الاظافر / حرقونی بالسجائر / سلخوا جلدی

المکابر/ وجدوا تحت عظامی/ الف نائر/ الف نائر» (Habash, 1997). «آه از زنجیر آهنی! آه از کینه و بغض شدیدم! از بازوانم آویزانم کردند. لباس‌هایم را در آوردند و هم چون تاب کودکان از من بازپچه‌ای ساختند. رشته‌ی اعصاب را با تازیانه از هم دریدند و قلبم را پاره‌پاره کردند. وای! چه عذاب دردناکی! ناخن‌هایم را کشیدند. مرا با سیگار سوزاندند. پوستم را سلاخی کردند و در زیر استخوان‌هایم هزاران هزار انقلابی و هزاران مبارز یافتند.»

سیمین دخت وحیدی که به دفعات در صحنه‌های جبهه‌های جنگ حاضر بوده است؛ مشاهدات خود را این‌گونه بیان می‌کند:

هر کجا گام زدم لاله پرپر دیدم	«آی مردم! به خدا داغ کبوتر دیدم
یا ز خاکستر یک مرد خبر آوردم...	شرمسارم اگر از درد خبر آوردم
آسمانی شد و آبی شد و بر خاک افتاد»	مرد سبزی که شبی سرخ‌ترین گل را داد

(Vahidi, 1998)

وقتی کشور و مردم آن، درگیر مسائل جنگ شود؛ حضور دشمن بیگانه در وطن، دردی سنگین محسوب می‌شود و در این زمان، شاعران متعهد که از جنس مردم هستند رسالت را بر خود فرض داشته، تا به شناساندن دشمن و صفات زشت و ناپسند آن به مردم کشور و جهانیان معرفی نمایند.

وجود ایستگاه‌های متعدد بازرسی، کنترل‌های شدید و سلطه همه‌جانبه رژیم صهیونیستی، زینب حبش را از آرامش دور می‌سازد و او که رؤیای رانندگی در خیابان‌های فلسطین را در سر دارد از عدم تحقق این امر اظهار تأسف و یأس می‌کند و می‌گوید:

«وأحلم ان أفود سیارتي/ فی شوارع المدینه/ دون أن یوقفنی الجنود/ بحجه إعلان الشارع/ منطقه عسکریه/ و أحلم أن أنام بهدوء/ دون القلق من اقتحام الجنود/ لغرفه نومی» (Habash, 1994). «آرزو دارم در خیابان‌های شهر با ماشینم رانندگی کنم، بدون اینکه سربازان مرا به بهانه‌ی تابلوهای منطقه نظامی در خیابان‌ها متوقف کنند. آرزو دارم در اتاق خوابم با آرامش و بدون نگرانی از یورش سربازان بخوابم.»

فدوی طوقان، هجوم رژیم صهیونیستی و سختی‌ها و ماتم‌های آن را، به مصائب مردمانی مانند می‌کند که در جنگ جهانی گرفتار نازی‌ها شده‌اند.

«أخشی علی دنیاکم الصغیره/ من قصص السجین و السجان/ من قصص النازی و النازیة/ فی أرضنا/ فاتها رهیبه/ یشیبیا أحتبی لهولها الولدان» (Toqan, 2000). «از دنیای کوچک شما می‌ترسم، از قصه‌های زندانیان و زندان‌بانان، از قصه‌ی نازی‌ها و نژادپرستان در سرزمین خودمان.»

صدیقه صفارزاده در شعر «سفر بیداران» اشاره‌ای روشن به حکومت نظامی در دوران پهلوی دارد و از وجود آن ناراحت است.

«در این حکومت شب/ در این حکومت نظامی شب/ تو روز را از انهدام نگه می‌داری» (Saffarzadeh, 2007).

او، دشمنان ستمگر را استثمارگر و زورگو معرفی می‌کند و خداوند یکتا را یگانه قدرت حقیقی می‌داند:

«در منتهای صبر و ستیز/ باید دانست/ که در مقام قادر یکتا/ قدرت وجود ندارد/ یگانه ابرقدرت اوست/ سوداگر جنگ‌افزار/ قداره‌بندهای غاصب وطن و مال/ مستکبرند، نه قدرتمند/ و باید دانست/ مطیع حاکمیت غیب‌اند/ و دستبندهای الهی/ در وعده مقرر، نزدیک می‌شوند/ به دست‌های مجرم شیطان/ به دست‌های دشمنی با قرآن» (Saffarzadeh, 2002).

سپیده کاشانی نیز با وصف جنایات دشمن بعثی، به تهدید آن‌ها می‌پردازد و سرانجامی جز مرگ را برای آنان در این دیار نمی‌بیند: «دشمن ای دشمن سرابت می‌برد/ ای نوای جفدها در حنجره/ خانه‌ی ظلم تو را ویران کنیم/ عاشقان، سر تا به سر ایثار بین/ سینه‌ات آه یتیمان می‌درد/ می‌سپاری گام بر شب، یکسره/ گور تو سرتاسر ایران کنیم/ محو دیدار رخ دلدار بین/ عاقبت این شیر مردان خدا/ برکنند از ریشه بنیان شما» (Kashani, 2010).

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی‌های این پژوهش نشان از آن دارد که مؤلفه‌های مشترک فراوانی چون: مبارزه، وطن‌دوستی، مقاومت و پایداری، دشمن‌ستیزی، شهید و شهادت بین ادبیات مقاومت و پایداری کشور عزیز ما و فلسطین وجود دارد و می‌توان ادعان داشت که ادبیات مقاومت و پایداری، همواره مورد توجه شاعران و نویسندگان جهان قرار داشته و مردان و زنان خوش‌ذوق و قریحه در این عرصه حضوری فعال داشته‌اند. و نتیجه‌ی آن حضور تأثیرگذار، زنان شاعر معاصر، دوشادوش مردان مبارز در سنگر شعر و شاعری در عرصه مقاومت و پایداری بوده است. درباره زبان شعری شاعران زن نیز، می‌توان گفت که هر کدام از این شاعران، زبان شعری مخصوص خود را دارند که گاهی خالی از عاطفه و احساس و بیشتر نزدیک به زبان مردانه، و گاهی پرشور و سرشار از روح زنانه است.

دیگر این که، در تحقیق برخی عناصر مقاومت و پایداری در شعر زنان ایران و فلسطین، مشخص می‌شود که آنان توانسته‌اند به وسیله‌ی ادبیات و شعر، نقش گسترده و مهمی را در جامعه‌ی خود ایفا کنند و توسط آن، به موضوعات مهم کشورشان بپردازند. که ضمن برانگیختن هیجانات وطنی، با عاطفه‌ای صادق، به وسیله زبان شعری، ظلم و ستم و استبداد و استعمار دشمن را به تصویر کشیده‌اند.

در مجموع، اشعار شاعران زن ایران و فلسطین، از بن‌مایه‌های پر احساس و خروشان مقاومت و پایداری محسوب می‌شود که چرخشی از اتفاقات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را به همراه دارد. آنان درون‌مایه‌های مقاومت و پایداری را در اشعار خود انعکاس داده‌اند که این انعکاس به جهت تفاوت‌ها و ویژگی‌های فردی شاعران و هم‌چنین شرایط حاکم بر دو کشور، هرچند که ماهیت، ریشه‌ها و دشمنان اصلی آن یکی است؛ تفاوت‌هایی دارد. بارزترین تفاوت‌ها، بیان موضوع در قالب نماد از سوی شاعران فلسطینی است که به یقین جنسیت شعرا در کیفیت بهره‌گیری از نماد و نوع تفکر آنان بی‌اثر نبوده است. در صورتی که اشعار شاعران ما، بیشتر صریح و روشن است. نکته دیگر، عشق شاعران فلسطینی به میهن می‌باشد که با اندیشه ناسیونالیستی و آرمان‌گرایی همراه است در حالی که عشق شاعران ما به میهن، عشق ناشی از وطن و اندیشه اسلامی است. هم‌چنین، با توجه به اینکه دفاع از میهن و مبارزه برای دفع تجاوز دشمن در شعر شاعران دو کشور بازتابی یکسان دارد ولی، این مهم در شعر شاعران فلسطینی به صورت نبرد خیابانی و عملیات‌های چریکی و استشهادی است که در شعر شاعران ایرانی بجز مواردی اندک، بازتاب دیگری ندارد. مطلب دیگر این که اصل تمثالی شهادت در اشعار شاعران فلسطینی جلوه‌ی چندانی ندارد. و نیز احیای سرزمین فرو ریخته و هویت مکانی در شعر شاعران فلسطینی به روشنی دیده می‌شود که در اشعار شاعران ما اینگونه نیست. در نهایت، آن چه مشخص است، این است که شاعران هر دو کشور وطن خود را عزیز دانسته و مظاهر دینی را نیز در عشق به وطن متجلی کرده‌اند و کوشیده‌اند با انتخاب واژگانی مناسب، فضای کشور و جامعه‌ی خود را به همراه همه سختی‌ها، رشادت‌ها و شهادت‌ها ترسیم کنند.

سهام مشارکت نویسندگان: محمد ارjestانی: دانشجوی دوره دکتری: طراح ایده است و استخراج مقوله‌ها و اجرای تحقیق را بر عهده دارد. دکتر اشرف چگینی: چاپوب کلی، بررسی نهایی، و ثبت، ارسال و پیگیری اصلاحات و دیگر مسئولیت‌های نویسنده مسئول را دارد. دکتر علیرضا قوجه‌زاده: نظارت بر تنظیم روش و تحلیل داده‌ها را دارد. همه نویسندگان نسخه نهایی مقاله را مورد بررسی قرار داده و تأیید نموده‌اند. مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری محمد ارjestانی با راهنمایی دکتر اشرف چگینی و مشاوره دکتر علیرضا قوجه‌زاده می‌باشد.

سپاسگزاری: نویسندگان مراتب تشکر خود را از همه شرکت‌کنندگان در پژوهش حاضر اعلام می‌دارند.

تعارض منافع: نویسندگان ادعان دارند که در این مقاله هیچ نوع تعارض منافی وجود ندارد.

منابع مالی: این مقاله از حمایت مالی برخوردار نبوده است.

References

Holy Quran

- Alkayyali, Sh. (1988). *Va Anqate't Awtar Al-Samt [And the silence was broken]*. Beirut: Arab Institute for Research & Publishing.
- Alqalazin, S. (1988). *A'erafat Al-Matohajeh [Glowing confessions]*. Gaza-Palestine: General Union of Cultural Centers.
- Asgarnezhad, M. (2012). The role of women in holy defense literature, a look at the book of woman in the mirror of holy defense poetry. *Ketab Mah Adabiyat Monthly Publication*, 66(1), 76-78. [Persian] URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/915035/...>
- Beigi Habib Abadi, P. (2003). *Everlasting epics (Holy defense in the poetry of poets)*. Tehran: Farhang Gostar. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1256406/...>
- Farshidvard, Kh. (2003). *About literature and literary criticism*. Tehran: Amirkabir Publication. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1259003/...>
- Ganem, A. (1983). *Lezaman Siji'e [For a time he will come]*. Amman: Jordanian Writers Association.
- Ganem, A. (1993). *Bayader Lelahm... Ya Sanabel [A dream come true... Oh Sanabel]*. Amman: Ministry of Culture.
- Ghaffari Jahed, M. (2007). The role of women in Holy Defense literature. *Adabiyat Dastani Publication*, 113(1), 42-47. [Persian] URL: <http://ensani.ir/file/download/article/20120326160619-4005-596.pdf>
- Habash, Z. (1993). *Qawli Leraml [Say to sand]*. Qods: Daralkateb.
- Habash, Z. (1994). *Aljarh Al-falastini Va Baraa'am Al-dam [Palestinian wound and blood sprouts]*. Qods: Daralkateb.
- Habash, Z. (1996). *La Taqoli Mat Ya Omi [Don't say you died mom]*. Qods: Daralkateb.
- Habash, Z. (1997). *Hafaro Mozakerati Ala Jasadi [They engrave my memories on my body]*. Ramallah: Phoenix Foundation for Renewal and Creativity.
- Hadjaoui, S. (1988). *Aghniyat Falastiniah [Palestinian songs]*. Baghdad: Ministry of Media.
- Kakaei, A. (2001). *A comparative study of persistence literature in Iranian and world poetry*. Tehran: Palizban Publication. [Persian]
- Kamvar Bakhshayesh, J., Dadbeh, A., & Parvin Gonabadi, B. (2020). Historical-cultural conjunction of Holy Defense literature with persistence literature. *Pajouheshhaye Naqd Adabi Va Sabkshenasi Publication*, 3(1), 165-190. [Persian] URL: http://lit.iaushk.ac.ir/article_677253.html
- Kashani, S. (2010). *Majmou'e Asar Sepideh Kashani [Collection of Sepideh Kashani's works]*. Tehran: Anjoman Qalam Iran. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11049687/...>
- Khodadadi, F., & Samizadeh, R. (2020). Structural Analysis of the persistence literature in educational and resistance genres. *Adabiyat Paidari Publication*, 12(23), 65-84. [Persian] URL: https://jrl.uk.ac.ir/article_2826.html?lang=fa
- Mahbubi Shamili, S. (2021). A comparative study of persistence themes in the poems of Al-Qaramezi Al-Bahraini and Sepideh Kashani. *Motale'at Adabiyat Publication*, 7(1), 163-176.

- [Persian] URL: <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/...>
- Mesbah, M. (1982). *Sayedeh Al-Bara'em [The lady of the buds]*. Beirut: Arab Institute for Research & Publishing.
- Nemati, F. (2020). Discourse unity in the context of persistence literature; with reflection on contemporary Persian and Arabic poetry. *Motale'at Adabiyat Tatbiqui Publication*, 54(1), 355-355. [Persian] URL: http://clq.iranjournals.ir/article_675262.html?lang=fa
- Rakei, F. (2007). *Yesterday someone was with us*. Tehran: The Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1430065/...>
- Safari, J., Amin, A., & Mousavi, S. H. (2008). A look at some religious categories and manifestations of religiosity in Saadi's works. *Quarterly Journal of the Faculty of Literature and Humanities*, 3(8&9), 125-154. [Persian] URL: <http://ensani.ir/fa/article/...>
- Saffarzadeh, T. (2002). *Illuminators of the way*. Tehran: Barg Zeitoon Publication. [Persian]
- Saffarzadeh, T. (2007). *Resonance of awakening (excerpt of poetry)*. Tehran: Teka Publication, First edition. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1629885/...>
- Shafiei Kadkani, M. (1991). *Imaginary images in Persian poetry*. Tehran: Agah Publication. [Persian] URL: <https://www.agahbookshop.com/...>
- Shokri, Gh. (1987). *Resistance literature. Translated by Mohammadhossein Rouhani*. Tehran: Now Publication. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/114534/...>
- Toqan, F. (1993). *Ala'mal Al-Shariah Al-Kamelah [Complete Shariah works]*. Beirut: Daralawdah.
- Toqan, F. (2000). *Diwan [Diwan]*. Beirut: Daralawdah.
- Vahidi, S. (1998). *From the point of view of mirrors*. Tehran: The Foundation for Preserving the Works and Propagating the Values of the Holy Defense. [Persian]
- Vasmaghi, S. (1989). *Rain prayer*. Tehran: Amirkabir Publication, First edition. [Persian]